СЕКЦІЯ 6

СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ. ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ

ВНУТРІШНЬООСОБИСТІСНИЙ РОЛЬОВИЙ ГЕНДЕРНИЙ КОНФЛІКТ СУЧАСНОЇ ЖІНКИ

INTERNAL PERSONAL ROLE GENDER CONFLICT OF THE MODERN WOMAN

У статті описано особливості внутрішньоособистісного рольового гендерного конфлікту сучасної жінки. Розглянуто теоретичні концепції сучасних українських і зарубіжних дослідників стосовно цього питання. Охарактеризовано поняття «гендер» і розглянуто його прояви в різних видах життєдіяльності. Проаналізовано зміст і структуру внутрішньоособистісного рольового гендерного конфлікту. Визначено фактори, що провокують внутрішньоособистісний гендерний конфлікт. Установлено, що внутрішньоособистісний гендерний рольовий конфлікт проявляється незалежно від освіти, доходів і расової належності особистості. Розглядаючи психологічну включеність у роботу й сімейне життя, L. Lang, J.H. Pleck і G.L. Stains зв'язали цей внутрішній фактор з гендерним, стверджуючи, що чоловіки можуть твердо дотримуватися чітко визначеної соціальної ролі «годувальника сім'ї», імовірно, тому їм менш властивий внутрішньоособистісний гендерний рольовий конфлікт. В емпіричних дослідженнях з'ясовано, що існує зв'язок між якістю відносин подружжя і внутрішньоособистісним гендерним рольовим конфліктом. Також вивчений зв'язок стресорів і вимог, що висувуються з боку сфери «робота» з внутрішньоособистісним рольовим гендерним конфліктом. Стресором сфери «робота» є рольовий тиск, що стосується кількості часу, який людина відводить роботі. Стресор «рольове перевантаження» у сфері «робота» також вивчався в ставленні до внутрішньоособистісного рольового гендерного конфлікту. Представлено результати проведеного автором емпіричного дослідження особливостей внутрішньоособистісного рольового гендерного конфлікту сучасної жінки. Визначено вибірову сукупність дослідження, яка становить 103 молоді жінки, що проживають у місті Миколаєві. У результаті виявлено, що при внутрішньоособистісному конфлікті в жінок частіше за все діагностується низький рівень самооцінки, тоді як жінки, які не переживають внутрішньоособистісний гендерний конфлікт, характеризуються адекватною самооцінкою. Середні бали окремих компонентів внутрішньоособистісного рольового гендерного конфлікту при високому рівні його вираженості в жінок, які переживають внутрішньоособистісний гендерний конфлікт, свідчать про те, що більш високі значення мають показники за шкалою «сім'я» як прояв конфліктного сприйняття самореалізації в подружній і батьківській гендерній

ролі. Це дає змогу вважати сферу «сім'я» провідним компонентом у виявленні внутрішньоособистісного рольового гендерного конфлікту в жінок.

Ключові слова: особистість, гендер, внутрішньоособистісний конфлікт, самооцінка, самоактуалізація особистості, соціальні ролі, сім'я.

The article describes the features of intrapersonal role gender conflict of a modern woman. Theoretical concepts of modern Ukrainian and foreign researchers on this issue are considered. The concept of "gender" is characterized and its manifestations in different types of life are considered. The content and structure of intrapersonal role gender conflict are analyzed. Factors that provoke intrapersonal gender conflict are identified. It has been found that intrapersonal gender role conflict manifests itself regardless of education, income and race. Considering psychological inclusion in work and family life, L. Lang, J. N. Pleck and G.L. Stains linked this intrinsic factor to gender, arguing that men can firmly adhere to a clearly defined social role as "breadwinner" and is probably less likely to have an intrapersonal gender role conflict. Empirical studies have found that there is a link between the quality of marital relationships and intrapersonal gender role conflict. The connection between stressors and the requirements of the field of "work" with intrapersonal role gender conflict was also studied. The stressor of the "work" area is role pressure, which refers to the amount of time a person devotes to work. The stressor "role overload" in the field of "work" has also been studied in relation to intrapersonal role gender conflict. The results of the author's empirical study of the features of intrapersonal role gender conflict of a modern woman are presented. The sample of research which makes 103 young women living in the city of Nikolaev is defined. As a result, it was found that in interpersonal conflict, women are most often diagnosed with a low level of self-esteem, while women who do not experience intrapersonal gender conflict are characterized by adequate self-esteem. The average scores of individual components of intrapersonal role gender conflict with a high level of its severity in women experiencing intrapersonal gender conflict indicate that higher values are on the scale "family" as a manifestation of conflicting perceptions of self-realization in marital and parental gene. This allows us to consider the sphere of "family" as a leading component in identifying intrapersonal role gender conflict in women.

Key words: personality, gender, intrapersonal conflict, self-esteem, self-actualization of personality, social roles, family.

УДК 159.922.1

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2021.21.43>

Амплєєва О.М.

к.психол.н.,
доцент кафедри психології
Чорноморський національний
університет імені Петра Могили

Сибірська Г.В.

студентка кафедри психології
Чорноморський національний
університет імені Петра Могили

Постановка проблеми. Сьогодні в умовах сучасного життя зазнали значних змін жіночі й чоловічі соціальні ролі. У суспільстві відбувається взаємопроникнення та змішання гендерних ролей, відповідно, сприйняття себе жінкою і чоловіком у контексті гендерної самореалізації змінюється. Це й створює умови для утворення гендерних конфліктів як міжособистісного, так і внутрішньоособистісного характеру.

Внутрішньоособистісні гендерні конфлікти спочатку розглядалися як специфічно жіноча проблема, що виникає через проникнення жінок у «чоловічу сферу» – професійну самореалізацію як «рольовий конфлікт жінки, що працює», «робочо-сімейний конфлікт», мотиваційний конфлікт «страху успіху». Внутрішньоособистісний рольовий гендерний конфлікт поки є маловивченим феноменом у психології. Відсутній інструментарій для його діагностики, недостатньо знань про варіанти його прояву та способи його вирішення.

Вивчення цієї проблеми набуває значущості у зв'язку зі значною трансформацією гендерних ролей, які спостерігаються в суспільстві. Дослідження, що присвячені особливостям внутрішньоособистісних рольових гендерних конфліктів сучасних жінок, украй нечисленні та фрагментарні, що й визначає актуальність дослідження [4, с. 45].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні та зарубіжні психологи по-різному розуміють феномен внутрішньоособистісних конфліктів.

У зарубіжній психології можна виділити три основні групи концепцій у розумінні внутрішньоособистісних конфліктів: психодинамічна концепція (А. Адлер, З. Фрейд, К. Хорні, К. Юнг та ін.), соціодинамічна концепція (Дж. Доллард, Н. Міллер, Б.Ф. Скіннер та ін.) і когнітивістська концепція (К. Левін, А. Маслоу, К. Роджерс та ін.)

З позиції когнітивістського підходу внутрішньоособистісний конфлікт виникає в результаті зіткнення несумісних уявлень, породжується неузгодженістю між реальним та ідеальним «Я». У вітчизняній психології також виділяють три підходи до вивчення внутрішньоособистісних конфліктів: культурно-історичний (Л.І. Божович, Л.С. Виготський, А.Р. Лурія та ін.), діяльнісний (К.А. Абульханова, Б.С. Братусь, О.М. Леонтьєв, С.Л. Рубінштейн та ін.) і формально-динамічний (В.Д. Небиліцин, В.С. Мерлін, Б.М. Теплов та ін.). З позицій культурно-історичного підходу внутрішньоособистісний конфлікт розглядається як психологічне явище, яке супроводжує процес розвитку особистості й проявляється під час переживання людиною вікових криз. У рамках діяльнісного підходу внутрішньоособистісний конфлікт розуміється як зіткнення двох діяль-

ностей у життєвому просторі індивіда, коли вчинок стає перетином діяльностей, у результаті чого спочатку несуперечливий образ «Я» стає конфліктним

Особливістю внутрішньоособистісних конфліктів є зіткнення між свідомим і несвідомим (неусвідомлюваним), що в більшості випадків і заважає його конструктивному розв'язанню.

Загалом у вітчизняних дослідженнях внутрішньоособистісний конфлікт розглядається як важко розв'язане протиріччя, викликане зіткненням між приблизно рівними за силою, але протилежно спрямованими інтересами, потребами й потягами тощо, яке супроводжується сильними емоційними переживаннями.

Це пов'язано з якісною перебудовою соціальної ролі і статусу жінки, що сталася у ХХ столітті. Як наслідок, це призвело до зіткнення традиційних нормативних вимог до поведінки жінки й вимог до реалізації жінки в соціумі.

О.А. Гаврилиця визначає рольовий конфлікт як ситуацію, у якій індивід, що займає певний статус, стикається з несумісними рольовими очікуваннями та виявляється не в змозі виконувати запропоновані роллю вимоги [5, с. 68].

Постановка завдання. Метою дослідження було емпіричне вивчення особливостей внутрішньоособистісного рольового гендерного конфлікту сучасної жінки. Для реалізації поставленої мети використано такі емпіричні методи. Емпіричне дослідження включало в себе три етапи: підготовчий, власне проведення дослідження й аналіз отриманих результатів. На підготовчому етапі проведений аналіз науково-методичної та спеціальної літератури з проблеми дослідження. На цьому ж етапі визначена галузь дослідження, попередньо сформульована мета, завдання, розроблено програму і структуру дослідження, підібрані методи й методики, сформовано вибірку випробовуваних.

Другий етап спрямований на збір емпіричних даних для діагностики внутрішньоособистісного рольового гендерного конфлікту, самооцінки, самоставлення й самоактуалізації особистості випробовуваних жінок. У роботі використані такі методи: психодіагностичні тести й опитувальники: «Діагностика внутрішньоособистісного гендерного рольового конфлікту» (Г.В. Шакірова), «Вербальна діагностика самооцінки особистості» (Н.П. Фетіскін, В.В. Козлов, Г.М. Мануйлов), методика дослідження самоставлення С.Р. Пантільєєва, «Вимірювання рівня самоактуалізації особистості» (Л.Я. Гозман та М.В. Кроз).

На третьому етапі дослідження проведено кількісний і якісний аналіз отриманих результатів методом статистичної обробки, методом крайніх груп, критерієм згоди розподілу Калмогорова-Смирнова для оцінки показників на

відповідність нормальному закону розподілу, обчислення середніх і стандартних відхилень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Усього в дослідженні взяли участь 103 жінки, що проживають у місті Миколаєві, серед яких за результатами аналізу даних, отриманих у ході тестування за методикою «Діагностика внутрішньоособистісних рольового гендерного конфлікту» (Г.В. Шакірова), сформовано вибірку з 80 випробовуваних – жінок у віці 20–40 років. Вибірка розділена на 2 групи по 40 осіб у кожній, критерієм для віднесення випробовуваних в одну з груп показник був загальний бал вираженості внутрішньоособистісного конфлікту. Першу групу становили 40 жінок, які переживають такий конфлікт, до другої групи включені 40 жінок, які не переживають його. Для зручності обробки результатів дослідження кожному випробовуваному присвоєно особистий номер.

Опитувальник «Діагностика внутрішньоособистісного гендерного рольового конфлікту» (Г.В. Шакірова) ми використовували з метою діагностики й розподілу вибірки на дві групи: жінок, які мають внутрішньоособистісний рольовий гендерний конфлікт, і тих, які не мають його. Опитувальник являє собою модифікований Г.В. Шакіровим варіант методики «Work-family conflict» («Діагностика робочо-сімейного конфлікту» (С.А. Higgins, L.E. Duxbery). Поняття «робочо-сімейний конфлікт», що використовується зарубіжними психологами, розуміється автором як синонім «внутрішньоособистісного рольового конфлікту».

Опитувальник містить 27 пунктів, що включають твердження, які стосуються сфер конфліктності особистості, і складається з декількох субтестів:

- конфлікт у сфері «робота»;
- конфлікт у сфері «сім'я»;
- робочо-сімейний конфлікт.

Методику «Вербальна діагностика самооцінки особистості» (Н.П. Фетіскін, В.В. Козлов, Г.М. Мануйлов) ми обрали для діагностики рівня самооцінки особистості. Надійність і валідність методики підтверджена численними дослідженнями в українській психологічній науці, вона випробувана й запропонована до використання в закладах вищої освіти. Чим вища кількість отриманих балів, тим нижчий рівень самооцінки.

Методика дослідження самоставлення С.Р. Пантелєєва – багатовимірний вітчизняний опитувальник дослідження самоставлення (MIC), створений у 1989 році Р.С. Пантелєєвим. Ця методика дає змогу виявити особливості емоційно ціннісного компонента самосвідомості особистості. У результаті вибудовується схема самоставлення особистості за трьома узагальненими чинниками: самоповага, ауто-симпатія, внутрішня невлаштованість. Також

методика виявляє структуру самоставлення особистості, вираженість окремих компонентів самоставлення: закритості, самовпевненості, самокерівництво, відбитого самоставлення, самоцінності, самоприв'язаність, внутрішньої конфліктності й самозвинувачення. Надійність і валідність методики підтверджена дослідженнями самого її творця, вона випробувана й позитивно оцінена в численних дослідженнях [9, с. 15].

Для зручності обробки даних уведено такі позначення груп:

- 1 група – жінки, що переживають внутрішньоособистісний гендерний конфлікт і мають високий ступінь конфліктності;
- 2 група – жінки, які не переживають внутрішньоособистісний гендерний конфлікт.

У таблиці 1 представлені середні значення вираженості переживання внутрішньоособистісного рольового гендерного конфлікту за двома групами.

Таблиця 1
Середні значення показників вираженості переживання внутрішньоособистісного гендерного рольового конфлікту по групах

Найменування показника	1 група	2 група
Конфлікт у сфері «робота»	4,16	2,33
Конфлікт у сфері «сім'я»	4,6	2,78
Робочо-сімейний конфлікт	4,45	2,58

Для наочності ці дані представлені на рисунку 1.

Середні бали окремих компонентів внутрішньоособистісних конфліктів при високому рівні його вираженості в жінок 1 групи, які переживають внутрішньоособистісний гендерний рольовий конфлікт, свідчать про те, що більш високі значення мають показники за шкалою «сім'я» як прояв конфліктного сприйняття самореалізації в подружній і батьківській гендерній ролі («хорошої жінки» або «гарної матері»). Це дає змогу вважати сферу «сім'я» провідним компонентом в утворенні конфлікту в жінок.

У таблиці 2 представлені середні значення показників самооцінки досліджуваних жінок обох груп, отримані в ході тестування за методикою «Вербальна діагностика самооцінки особистості» (Н.П. Фетіскін, В.В. Козлов, Г.М. Мануйлов).

Таблиця 2
Середні значення показника самооцінки по групах

Найменування показника	1 група	2 група
Рівень самооцінки	62,15	40,65

Для наочності ці дані представлені на рисунку 2.

Рис. 1. Середні значення показників вираженості переживання внутрішньоособистісного рольового гендерного конфлікту по групах

Рис. 2. Середні значення показника самооцінки за групами

Параметрами методики передбачено: чим вищий набраний бал, тим нижча вербальна самооцінка особистості.

Згідно з даними таблиці 2 й рисунка 2, більшість жінок 1 групи, які переживають внутрішньоособистісний рольовий гендерний конфлікт, характеризуються низьким рівнем самооцінки – 62,15 бала, що виражається в непевності в собі, боязливості, а також неможливості реалізувати свої здібності; часто поведінка цих жінок характеризується пасивністю, боязню відповідальності, схильністю ставити легкі цілі та завдання, а також постійним очікуванням неуспіху. При цьому в більшості жінок 2 групи – середній рівень – 40,65 бала, що відповідає адекватній самооцінці; ці жінки рідко страждають комплексом неповноцінності, лише час від часу намагаються підлаштуватися під думку інших людей, ставлять перед собою цілі, що відповідають їхнім можливостям, характеризуються активністю й орієнтацією на успіх.

Відзначимо, що наші висновки про знижену самооцінку в жінок, які переживають конфлікт, загалом збігаються з результатами досліджень різних років. Так, наприклад, О'Ніл [9, с. 19–21] доведено, що гендерно-рольовий конфлікт негативно впливає як на внутрішньоособистісну, так і на міжособистісну сферу життєдіяльності людини. Автором відзначається, що в людини, крім зниження рівня самооцінки, з'являється тривожність, депресія, стрес, обмеження емоційності (труднощі у вираженні власних емоцій чи заперечення права інших виражати емоції), конфлікти в особистому та професійному житті.

У таблиці 3 представлені середні значення показників самоставлення випробовуваних жінок обох груп за основними шкалами методики дослідження самоставлення С.Р. Пантелєєва.

Отже, як наочно видно на рисунку 3, профілі жінок, які переживають і не переживають

Таблиця 3
Середні значення показників
самоствлення по групах

Найменування показника	1 група	2 група
Закритість	8	6,53
Самовпевненість	6,80	8,55
Самоуправління	7,70	7,98
Дзеркальне «Я»	6	8,1
Самоцінність	6,63	8,63
Самосприйняття	5,2	7,7
Самоприв'язаність	5,98	5,85
Внутрішня конфліктність	8,33	4,25
Самозвинувачення	6,58	3,55

внутрішньоособистісний рольовий гендерний конфлікт, багато в чому різні. Однак показники за шкалами «самоуправління» й «самоприв'язаність» практично не відрізняються.

Для наочності ці дані представлені схематично на рисунку 3.

Випробовувані обох груп показали високі значення за шкалою «самоуправління» – 7,70 і 7,98 відповідно. Цей результат характерний для тих, хто основним джерелом розвитку своєї особистості, регулятором досягнень та успіхів вважає самого себе. Людина переживає власне «Я» як внутрішній стрижень, який координує та спрямовує всю активність, організовує поведінку й відносини з людьми, що робить її здатною прогнозувати свої дії та наслідки, що виникають у контакті з оточуючими. При цьому відчуває себе здатною чинити опір зовнішнім впливам, опиратися долі і стихії подій.

Середнє значення (5,98 і 5,8) за шкалою «самоприв'язаність» указують на вибірковість ставлення до своїх особистісних властивостей, на прагнення до зміни лише деяких своїх якостей при збереженні інших. Людині властивий контроль над емоційними реакціями й переживаннями з приводу себе.

Разом із тим в інших показниках за шкалами «самовпевненість», «дзеркальне «Я», «самоцінність», «самозвинувачення», «внутрішня конфліктність», «закритість» і «самосприй-

няття» спостерігаються відмінності середніх значень по обох групах жінок.

Нижчі показники – 6,80 і 6 стін, відмічені в 1 групі жінок, які переживають внутрішньоособистісний рольовий гендерний конфлікт, за шкалами «самовпевненість» і «дзеркальне «Я» говорять про те, що ці жінки меншою мірою, ніж ті, які не переймаються внутрішньоособистісним конфліктом – 8,55 і 8,1 стін, упевнені в собі й більш схильні до сумнівів у здатності викликати повагу. Також набагато більшою мірою впевнені в тому, що їхня особистість, характер і діяльність здатні викликати в інших повагу, симпатію, схвалення й розуміння.

Також більш низькі показники в жінок 1 групи, які переживають внутрішньоособистісний рольовий гендерний конфлікт, відзначені за шкалою «самоцінність» – 6,63 стін, що свідчить про переоцінку ними свого духовного Я, сумніви в цінності власної особистості, відстороненості, що межує з байдужістю до свого Я, утрату інтересу до свого внутрішнього світу. І, навпаки, жінки 2 групи, які не переживають цей конфлікт – 8,63 стін, характеризуються зацікавленістю у власному Я, любов'ю до себе, відчуттям цінності власної особистості.

Висновки з проведеного дослідження.

Отже, ми можемо констатувати, що жінки 2 групи, які не переживають внутрішньоособистісний рольовий гендерний конфлікт, більшою мірою, ніж ті жінки, що переживають його, упевнені в собі й менш схильні до сумнівів у здатності викликати повагу. Також набагато більшою мірою впевнені в тому, що їхня особистість, характер і діяльність здатні викликати в інших повагу, симпатію, схвалення й розуміння. Крім того, жінкам, які не переживають внутрішньоособистісний рольовий гендерний конфлікт, притаманне глибоке проникнення в себе, усвідомлення своїх труднощів та адекватний образ Я, тоді для тих, які переживають його, більшою мірою характерна наявність внутрішніх конфліктів, сумнівів, тривожно-депресивних станів, супроводжуваних переживанням почуття провини.

Рис. 3. Середні значення показників самоствлення по групах

Отримані нами дані загалом узгоджуються з результатами, отриманими в різних дослідженнях, присвячених цій проблемі. Так, Н.М. Ершова [6, с. 23], вивчаючи проблему трансформації самоідентифікації сучасної жінки, указує на те, що жінка, яка не відмовляється від своїх традиційних гендерних ролей і яка вважає їх невідчужуваними, але при цьому активно освоює маскулінно-марковану соціокультурну територію, змушена жити між такими установками й вимогами, що суперечать один одному. Це розриває цілісність її жіночої ідентичності та призводить до особистісної дезадаптації, конфліктного самоставлення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алешина Ю.Е., Гозман Л.Я., Дубовская Е.М. Социально-психологические методы исследования супружеских отношений. Ростов-на-Дону, 2004. 245 с.
2. Асмолов А.Г. Психология личности. Москва, 2010. С. 257.
3. Бойко В.В. Энергия эмоций в общении: взгляд на себя и на других. Москва, 2016. 472 с.
4. Борисенко Ю.В., Портнова А.Г. Родительство в контексте личной зрелости. *Семейная психология и семейная психотерапия*. 2008. № 4. С. 41–57.
5. Гаврилица О.А. Чувство вины у работающей женщины. *Вопросы психологии*. 1998. № 4. С. 65–70.
6. Ершова Н.М. Трансформация самоидентификации современной женщины: между полом и тендером : автореф. дисс. ... канд. филос. наук. Екатеринбург, 2005. 23 с.
7. Клецина И.С. Психология гендерных отношений: Теория и практика. Санкт-Петербург, 2014.
8. Кулагина Н.В. Внутриличностный гендерный конфликт профессиональной роли : дисс. ... канд. психол. наук. Москва, 2009.
9. Фазлиахметова Э.И. Самоактуализация личности в профессиях с преимущественно мужской и женской занятостью : автореф. дисс. ... канд. психол. наук. Тамбов, 2010.
10. Языков Т.А., Зайцев В.П. Поведение типа А: проблемы изучения и психологическая коррекция. *Психологический журнал*. 2004. Т. 11. № 5.